

4. МАЙСТЕР-КЛАС

Вікторія Миколаївна Шевченко,
учитель української мови та літератури
ЗНЗ I–III ступенів № 16
Смілянської міської ради
Черкаської області,
м. Сміла, Україна

МАЙСТЕР-КЛАС З ВИГОТОВЛЕННЯ ДІДУХА

Методична розробка містить рекомендації щодо впровадження у позакласну діяльність ЗНЗ гуртка сучасного хенд-мейду, що базується на інтеграції традиційних рідкісних народних ремесел, а також унаочнена кралицями зразками декоративно-ужиткового мистецтва.

Програма гуртка розрахована на опанування різних видів декоративно-ужиткового мистецтва, їхню інтеграцію в сучасну хенд-мейд культуру, а також на виховання національної свідомості гуртківців. Це досягається двома способами: підбір робіт і тем для виконання та вивчення історії ремесла, дослідження походження давніх родинних оберегів-символів.

Діти люблять новорічні свята. Ще в листопаді ми розпочинаємо підготовку до виготовлення традиційно українських новорічних сакральних оберегів-символів: дідуха та павука. На першому занятті розглядаються види оберегів, їхня роль та значення в житті давніх українців. Необхідно наголосити на важливості відродження давньої традиції розмішувати в оселі напередодні новорічних свят павука та дідуха, тому ми вивчаємо зміст цієї традиції і досліджуємо територіальні особливості виконання. Зосереджуємося на місцевій традиції та виконуємо роботи у техніці, що була властива жителям Смілянщини.

Перед членами гуртка ставиться мета не лише навчитися виготовляти дідуха і павука, а й готувати матеріал. Це важливо у соломоплетінні, адже основне завдання не лише ознайомити дітей з традицією та навчити виготовляти обріг-символ, а й запровадити, започаткувати цю традицію у родинах учнів. Шанс на життя традиція отримає тоді, коли учень опанує технологію вирощування та збору рослин. В умовах міських навчальних закладів це зробити важко, але можливо. Найбільше часу займає обробка злакових стебел. Далі покроково.

Крок 1. Досліджуємо семантику та символізм. Дідух (його ще називають: *дід, дідо, коляда, сніп, король, дідок*) – це українська автентична різдвяна прикраса, символ пожегтвування найкращого збіжжя.

Дідух – це символ добробуту, урожаю, багатства, безсмертного прашура, зачинателя роду. Дідухом називають те, що господар та його старший син приносять на Святвечір першими до хати – це житній, пшеничний або вівсяний сніп, який господар ставить на покуть, околіт обмолоченої соломи та жмут сіна, який старший син стелить на долівку та на стіл під обрус (якщо в сім'ї немає дітей чоловічої статі, то це здійснює господар).

Дідухи у звичаєво-фольклорній палітрі різдвяно-водохресного циклу свят можуть різнитися за місцевим колоритом, мати типологічні риси, що зумовлено впливом християнської традиції, зміщенням у календарі, затемненням чи втратою внутрішньої форми звичаїв та обрядів, а також змінами у традиційному способі життя.

Дідуха робили з першого або останнього снопа. Напередодні свят зі стеблин обрядового снопа формували декілька пучечків, кожен з яких окремо обплітали соломинками чи обв'язували кольоровими нитками. Потім такі дольки-пучечки складали до купи та обкручували стрічками, формуючи пишний сніп. Знизу робили розгалуження типу ніжок, щоб дідух міг стояти. Пучки колосся зверху обрамлялися кольоровим стрічками, паперовими або засушеними польовими квітами.

Дідух є одним із найдавніших культів різдвяної обрядовості українців. Ця традиція плетіння дідуха сягає ще дохристиянських часів. Важливо наголосити, що дідух українцям замінював ялинку. На Смілянщині традиція ставити ялинку на Новий рік стала поширеною лише в 1970-х роках. Тобто, їй менше 50 років. Натомість традиція вносити до хати на Різдво та Новий рік дідуха сягає коренями тисячоліть. Імовірно, ця традиція передалася слов'янам від перших європейських хліборобських неолітичних культур. На території України – це Трипільська культура.

Крок 2. Вивчаємо особливості збирання та сушіння злакових рослин. Робимо підбір видів злаків для дідуха. Першого дідуха робимо з одного виду злаків, пшениці. Зазначаємо, що для дідуха важливо збирати достиглі рослини. Найкращий матеріал для дідуха отримується способом, який використовували ще трипільці (за 6,5 тис. років до н. е.). Це спосіб зжигання стебел серпом.

Важливо. Наголосити на техніці безпеки під час збору злаків (робота з серпом).

Крок 2. (практична частина).

Обробляємо заготовлені та висушені стебла пшениці. Попередньо проводимо інструктаж з техніки безпеки. Далі кожне стебло ділимо на коліна, з кожного коліна знімаємо «кожушки». Сортуємо 2-3-4 коліна для виготовлення павука, в 1-е коліно разом з колоском лишаємо для дідуха. На цей процес відводиться 3-4 години.

Інструменти та матеріали: ножиці з тупим кінцем; коробка з-під соку зі зрізаним верхом для зберігання 2-3 колін пшениці; стебла пшениці добре просушені у вертикальному положенні.

Вихованці гуртка-студії сучасного хенд-мейду Смілянської школи № 16 обробляють соломку

Крок 3. Виготовляємо традиційного дідуха. Згідно з традиціями Смілянщини, число колосків у дідусі має бути кратне числу 7. Спочатку з колосків із соломиною першого коліна формуємо сім пучків. Кожний пучок складається із семи колосків. Колоски збираємо у пучок за їх основами. Відповідно кінці кожного пучка будуть нерівномірної довжини, адже кожне коліно та колосок мають різну довжину. Біля основи пучка шпагатом робимо декілька обертів на місці та щільно коловими рухами обкручуємо ним пучок вниз на 5-6 см. Далі робимо петлю та зав'язуємо один раз, щоб тримався вузол. Так робимо з усіма пучками.

Окремо формуємо центральний пучок із найкращих колосків. Число колосків у центральному пучку має бути більшим ніж 7, але кратним семи (14, 21...), не більше. Особливо гарним виглядає дідух, коли у центральний пучок між колосся вставити стебельця з коробочками льону.

Місця зав'язувань проклеюємо клеєм ПВА і даємо просохнути.

Інструменти та матеріали: ножиці з тупим кінцем; клей ПВА; шпагат з натурального волокна; колосся злакових рослин разом із першим коліном.

Зв'язування дідуха – справа непростя і тривала

Сердюк Л., вихованка гуртка-студії зв'язує дідуха протягом 2-х занять

Крок 4. Починаємо формувати дідух. До центрального пучка приєднуємо почергово з різних сторін малі пучки та обмотуємо шпагатом. Після приєднання останнього пучка, обмотуємо стебло дідуха ще 5–7 см. Далі формуємо ноги, яких може бути 3, 5, 7. Зазвичай у малих дідухів, формують 3 ноги. Для цього потрібно стебла, що лишилися не обмотаними, поділити на 3 частини та продовжити обмотувати кожну з них по черзі на довжину 4–5 см. Далі робимо вузол та обрізаємо шпагат, рівно обрізаємо ноги нижче рівня обмотки на 1 см. Розміщуємо дідуха на рівній горизонтальній поверхні. Щоб дідух стояв рівно, підрізуємо ноги на 1–2 мм. Змащуємо клеєм місця, де закінчується шпагат. Після висихання обрізуємо кінці шпагату.

Бондаренко А., Чертихін Н., Чепурна А., вихованці гуртка-студії зі своїми роботами

Інструменти та матеріали: ножиці з тупим кінцем; клей ПВА; шпагат з натурального волокна; пучки колосся обмотані шпагатом.

II. Виготовлення павука-зірки

Крок 1. (теоретична частина)

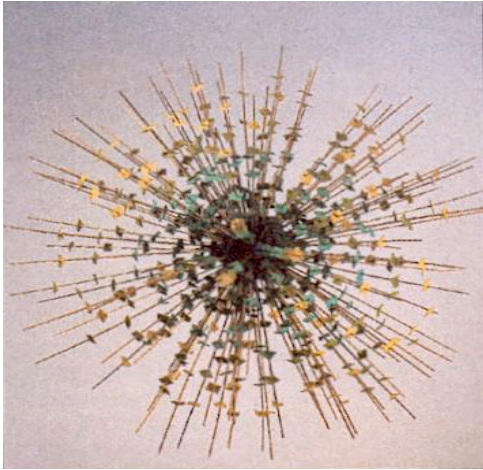
Ознайомлюємо дітей з видами павуків, загальними рисами технології їх виконання. Досліджуємо семантику назви оберегу, а також визначаємо символізм та сакральність оберегу.

Підвісні конструкції з соломи – павуки, є здобутком народного декоративно-ужиткового мистецтва. Ними прикрашали дім на Різдво та Новий рік. Цей декоративний предмет створював у оселі особливий святочний настрій та виконував роль оберега. Шкода, що в Україні традиція прикрашати дім павуками майже відійшла в минуле.

Живим праобразом для солom'яних підвісок слугує павук. За християнськими традиціями, ми дещо насторожено ставимося до членистоногих тварин, павуків у тому числі. А дарма, адже павуки нас супроводжують продовж життя, ми живемо разом з ними під одним дахом, вони є постійними «жителлями» кутків у наших домівках. Господині прибирають павутину, але павуків не знищують. За часів язичництва у наших предків був культ, пов'язаний з цими тваринами, яке християнство намагалося витіснити, а потім пристосуватися. Як наслідок, павуків ми не любимо, але і не знищуємо, продовжуючи плести їх солom'яних тезок.

Солom'яний павук це не лише різдвяно-новорічний символ, але й родинний оберіг, позитивний вплив якого на оточуюче середовище відбувається через розмірений безперервний поперемінний рух по колу. Негативна енергетика, що є в оселі, шляхом закручування зосереджується у павуку та поглинається ним.

У побудові павуків-оберегів та їх призначенні спостерігається схожість зі східним вченням фен-шуй – музикою вітру. Імовірно ці обидві традиції мають спільні витoki, що сягають глибин тисячоліть.

*Кулеподібний павук.
Робота Н. Кузнецової*

*Пірамідальний павук.
Робота Я. Море*

*П'ятиручний павук.
Робота автора*

Мереживо солом'яної конструкції нагадує павутину.

Виготовляли павуків переважно діти та молодь, часто це був колективний витвір.

Павуки поділяються на декілька видів: *кулеподібні, п'ятиручні, пірамідальні, ромбічні, павуки-зірки*. Найпростіші у виконанні кулеподібні павуки. Їх виготовляють за допомогою розміщення в округлому м'якому предметі (вареній картоплині) певної кількості соломинок. Такі павуки нагадують їжачків. З часом картоплина висихає і павук стає міцним.

Побуває легенда, що павуки у вигляді різдвяної зірки стали виготовляти на честь Віфлеємської зорі, що зійшла на небі при народженні Христа та привела східних волхвів поклонитися йому.

Крок 2. Проводимо калібровку попередньо очищених колін стебел злакових рослин. Солома має бути однакової товщини. Для виготовлення павука підійдуть друге або третє коліно жорстких злаків. До жорстких злаків ми відносимо *жито* або *солону* будь-якого іншого злаку, що зібрано у період повної стиглості зерна в колосі. Нарізаємо солому. Так, для виготовлення шестикутної зірки знадобиться 48 соломинок довжиною 12 см, та 24 соломини довжиною 18 см.

Важливо. Солому потрібно нарізати, дотримуючись точних розмірів. Для цього використовуємо одну і ту ж соломину, як лекало.

Крок 3. Шестикутна зірка складається з шести сегментів-октаєдрів, що виготовляються окремо, а потім зв'язуються разом. Відмірюємо нитку довжи-

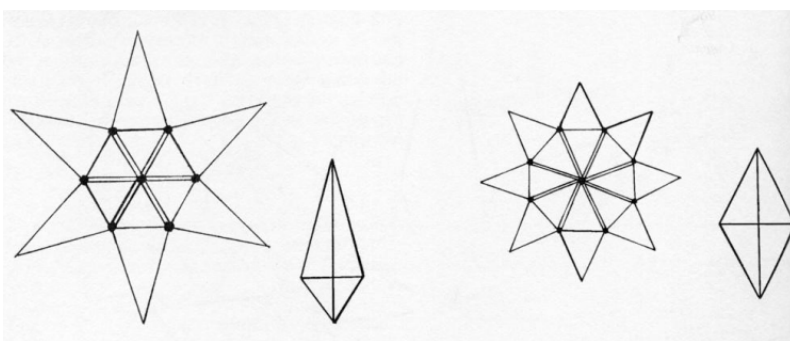

Схема павука-зірки

*Павук-зірка.
Робота автора*

ною 1,5 м та нанизуємо соломини за схемою. Потрібно пам'ятати, що перша соломина протягується через усю нитку за 5–7 см до кінця. Наступні соломини послідовно щільно нанижуються та зв'язуються цією ж ниткою простими подвійними вузлами у відповідних місцях. Початок та кінець нитки мають зійтися, їх необхідно зв'язати після завершення побудови октаєдра.

Важливо. Нитки не потрібно обрізати.

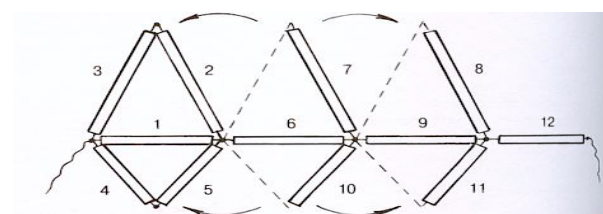

Схема модуля павука-зірки

Інструменти та матеріали: ножиці з тупим кінцем; жорстка солома 2-3-х колін; довга тонка голка; міцна тонка нитка світлого кольору типу «Ірис».

Крок 4.

Зв'язуємо попарно шість фігур у місцях основи вільними кінцями ниток, що лишилися після побудови октаєдрів. Нитки обрізаємо. Далі зв'язуємо три частини між собою у місцях основи та в центрі зірки. До одного з променів прилаштуємо довгу нитку, за яку підвішуємо павука до стелі.

Майстер-клас автора для керівників гуртків міського Будинку дитячої та юнацької творчості

Діяльність нашого гуртка-студії відбувається систематично. Учні опановують технологію бісероткання, а також рідкісного виду декоративно-ужиткового мистецтва, не властивого для нашої місцевості. Бісероткання цікавий та захоплюючий процес. Учні швидко та легко навчаються виготовляти складні мистецькі речі (гердани). Останнім часом, вироби, виконані у цій техніці, усе більше зацікавлюють майстринь сучасного хенд-мейду.

Вихованці гуртка-студії опановують мистецтво бісероткання

*Зразок гердана, що сьогодні виготовляють діти.
Робота автора*

Отже, організація діяльності гуртка-студії сучасного декоративно-ужиткового мистецтва на базі краєзнавчого музею ЗНЗ є одним зі способів відродження народних традицій, обрядів, ремесел. Навчання в гуртку засобами декоративно-ужиткового мистецтва сприяє та прискорює процес виховання патріотизму та національної свідомості вихованців.

Використані літературні джерела

1. Лобачевська О. А. Плетение из соломки [Текст]: учеб. пособие / О. А. Лобачевська. – М.: Культура и традиции, 2000. – 209 с.
2. Стеченко О. Ф. Плетиво із соломи та рогозу [Текст]: навч. посібник / О. Ф. Стеченко. – К.: Урожай, 1994. – 64 с.
3. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII–XVIII ст.) / О. Р. Тищенко. – К.: Либідь, 1992. – 192 с.
4. Турченко С. П. Організатору музейної справи при закладі освіти [Текст]: нормативно-методичний посібник / С. П. Турченко. – Черкаси, 2011. – 64 с.
5. Шкут Н. Н. Белорусские художественные промыслы: (изделия из соломы и лозы) [Текст]: учеб. пособие / Н. Н. Шкут. – М.: Наука и техника, 1985. – 158 с.
6. Яковлева К. Г. Чудо чудное, диво дивное [Текст]: учебное пособие / К. Г. Яковлева. – М.: Мол. гвардия, 1984. – 109 с.